

VII. Персоналії

- ¹⁸ Там само, арк. 198–199.
¹⁹ Там само, арк. 201–201 зв.
²⁰ ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 29 (М. Возняка), од. зб. 265, п. 7, арк. 10–11.
²¹ ЦДІАЛ України, ф. 309 (НТНП), оп. 1, спр. 2473, арк. 1.
²² Там само, арк. 2.
²³ Там само, арк. 4–4 зв.
²⁴ Там само, арк. 5.
²⁵ Там само, арк. 6.
²⁶ Першопублікація Ф. Погребенника // Слово і час. – 1997. – № 7. – С. 29–30.
²⁷ Там само. – С. 31.
²⁸ ЦДІАЛ України, ф. 327 (“Нова Хата”), оп. 1, спр. 9, арк. 7.
²⁹ ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 48 (Заклинський), од. зб. 54-е, П. 11, арк. 12 а.
³⁰ ІФМРГ, Музейна колекція, арк. 1–2.
³¹ Першопублікацію див.: Слово і час. – 1997. – № 7. – С. 32.
³² ВР ЛНБ ім. Стефаника, ф. 48 (Заклинський), од. зб. 54-е, п. 11, арк. 42–46 зв.
³³ Там само, арк. 27.
³⁴ Там само, ф. 232 (Пеленський), од. зб. 24, П. 1, арк. 13.
³⁵ Там само, арк. 35.
³⁶ Там само, арк. 35 зв.–36.
³⁷ Там само, арк. 6–7.
³⁸ Там само, ф. 48 (Заклинський), од. зб. 54-е, арк. 25.
³⁹ ЦДІАЛ України, ф. 379 (М. Мочульського), оп. 1, спр. 12, арк. 1.
⁴⁰ ІФМРГ, Музейна експозиція, арк. 1–4.
⁴¹ Тут і далі подаю фрагменти листів за уже згаданого книгою-нарисом Ярослава Гриневича. – С. 86; лист від 29.11.1946 р.
⁴² Лист від 26.12.1946 р. // Там само. – С. 87.
⁴³ Лист від 29.01.1947 р. // Там само.
⁴⁴ Лист від 20.02.1947 р. // Там само. – С. 88.
⁴⁵ Лист від 26.12.1947 р. // Там само.
⁴⁶ Лист від 01.03.1947 р. // Там само.

Сергей Михальченко

ИСТОРИК ИВАН ПОРФИРЬЕВИЧ ФИЛЕВИЧ

Иван Порфирьевич Филевич родился 20 августа 1856 г. в семье униатского священника Холмщины. После окончания Бельской классической гимназии поступил в 1875 г. на историко-филологический факультет Петербургского университета. Уже на студенческой скамье он зарекомендовал себя как пылкий исследователь, однако недостаток средств не позволил ему сразу остаться при кафедре и в течение длительного времени он преподавал русский язык и историю в средних учебных заведениях Петербурга. Правда, это не остановило его в занятиях историей: в течение 1880-х гг. Филевич предпринял несколько путешествий по Западной Украине и опубликовал ряд статей по истории Галиции и Холмщины в “Историческом Вестнике”, “Журнале Министерства Народного Просвещения”, “Русском Вестнике” и в “Известиях Славянского Благотворительного Общества”.

К этому времени относится прежде всего первая серьезная статья И. П. Филевича, посвященная его родине, “Забывтый угол” (“Исторический Вестник”). В этой статье И. П. Филевич показал состояние Холмщины в период воссоединения униатов и после этого события, указал на многие ошибки и упущения правительства. При этом Филевич считал этот регион истинно русским. В 1885–1886 гг. появились в Журнале Министерства Народного Просвещения две его статьи об известном издании П. Н. Батюшкова “Памятники Холмской Руси”.

Активная научная работа Филевича в 1880-е гг. завершилась защитой магистерской диссертации “Борьба Польши и Литвы-Руси за галицко-владимирское наследие” (СПб., 1890). С защитой совпало и приглашение Филевича (по рекомендации известных историков

В. Г. Васильевского и К. Н. Бестужева-Рюмина) на кафедру русской истории Варшавского университета.

Русофильская позиция Филевича часто усложняла взаимоотношения преподавателя со студентами, особенно юридического факультета, где, как и на историко-филологическом, читался обязательный курс русской истории.

Докторская диссертация Филевича была посвящена более раннему периоду истории, чем магистерская и под названием “История Древней Руси, т. 1-й: Территория и население” была защищена в 1897 г. в Казанском университете. Главное внимание уделялось автором решению вопроса о западных границах, территории и населению восточных славян (то есть, речь шла вновь о Прикарпатской Руси). Свое разыскание и выводы И. П. Филевич построил на анализе “языка земли”, то есть географической номенклатуры гор, рек, селений и т. п. Тем самым, он воспользовался методом, предложенном известным этнографом Н. И. Надеждиным и его последователями. Труд Филевича вызвал противоречивые отзывы, что, впрочем, было естественным, поскольку опирался на анализ почти исключительно географической терминологии.

Продолжением научной деятельности Филевича послужили несколько сочинений по истории Галицкой Руси, хронологически продолжающие его магистерскую диссертацию (статьи “По поводу теории двух русских народностей”, “Вопрос о двух русских народностях и Киевская старина”, наконец, книга – “Очерки галицко-русской жизни с 1772 г.–1848–1860”, вышедшая в Варшаве в 1907 г.). Издания эти были наполнены богатым фактологическим материалом, но написанные с русофильских и полонофобских позиций, вы-

звали противоречивый отклик в варшавском обществе. Эти же воззрения пропагандировались ими в многочисленных публицистических статьях, помещавшихся в периодических изданиях после переезда в Петербург в 1906 г. (в связи с приостановлением деятельности

Варшавского университета как учебного заведения) Им, кроме того, составлялись целые записки и исторические справки для законодательных предположений по холмскому вопросу.

Умер Филевич 7 января 1913 г. в Петербурге.

Володимир Галик

ДО ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА ГАЛИЧИНИ В СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА

У зв'язку із ренесансом краєзнавчого руху в сучасну пору зростає інтерес до витоків цієї важливої галузі гуманітарних знань про минуле. При цьому з'ясовується, що краєзнавчі зацікавлення супроводжували (якщо не випереджували) процес формування наукової історіографії в XIX ст. Важливим у згаданому контексті є зародження такого роду досліджень у Галичині та роль у них Івана Франка.

Перші розвідки побачили світ на початку XIX ст. (І. Червінський, І. Могильницький, Й. Лозинський, В. Залеський, Д. Зубрицький та ін.). Широку краєзнавчо-етнографічну діяльність розгорнули члени "Руської трійці", які підняли справу вивчення рідного краю на якісно вищий рівень. Результати діяльності "Руської трійці" стали поштовхом і джерельною базою для розгортання наукового краєзнавства.

В другій половині XIX ст. краєзнавство розвивалося в річці статистико-економічних та фольклорно-етнографічних досліджень народного побуту. Виходять у світ перші розвідки з демографії, а в 1892 р. – перша комплексна краєзнавча праця Б. Лімановського "Галичина пером і олівцем".

У 1960–1970 рр. в Галичині помітно зріс інтерес до історії міст і сіл краю. Галицький історик і публіцист В. Площанський ініціював складання історико-географічного словника Галицької України. На ці ж роки припадає спроба львівського краєзнавця А. Шнайдера видати краєзнавчу енциклопедію Галичини (йому належить перший путівник по Львову 1871 р.).

Цікавий і надзвичайно інтенсивний період історії Галицького краєзнавства пов'язаний з І. Я. Франком, який виявляв постійний інтерес до комплексного вивчення рідного краю. Саме Франко був засновником і керівником Етнографічно-статистичного гуртка, що виконував функції краєзнавчого товариства. На думку Я. Серкіза, його перу належить понад сто науково-краєзнавчих праць¹. У 1898–1907 рр. науково-краєзнавча діяльність І. Франка була пов'язана з НТШ у Львові (він керівник комісії, редактор багатьох видань, автор фундаментальних праць з фольклору тощо).

До теми "Франко-краєзнавець" уже зверталися науковці. Б. Гаврилів розглядав доробок Івана Франка в контексті галицького краєзнавства². Наприклад, аналізувалися його зацікавлення історією рідних Нагуєвич

та Дрогобича (Г. Гром³, Р. Пастух⁴, К. Шевців⁵, Я. Грицак⁶). Літературознавці З. Гузар⁷, М. Шалата⁸ систематизували матеріал про локальний колорит його літературних творів (на прикладі Дрогобича та Борислава). Про вплив Франка на краєзнавця священника Михайла Зубрицького писав В. Батюк⁹. Назагал, літературно-краєзнавчий аспект Франкових праць вивчений досить добре.

Краєзнавчі дослідження в Галичині були зумовлені потребами національно-культурного відродження краю. В історіографії другої половини XIX – початку XX ст. варто виділити праці Івана Франка, які передусім мають пряме відношення до краєзнавства. Автор в дусі позитивізму, досліджував статистику видобутку та переробку нафти, питання проникнення іноземного капіталу в економіку регіону, становище робітничого класу тощо.

Добре відомо, що бориславська тематика знайшла відображення в кількох десятках літературних, публіцистичних і наукових праць Івана Франка, який створив справжню епопею життя робітників Східної Галичини 70–80-х рр. XIX ст.¹⁰ Велику увагу він приділяв гострим соціальним конфліктам, якими супроводжувався розвиток нафтового басейну у період первісного нагромадження капіталу. Неспроминальну цінність мають спеціальні дослідження Івана Франка про становище бориславських і дрогобицьких робітників. Вважається, що внесок Франка у вивчення пролетаріату Бориславсько-Дрогобицького нафтового басейну є найвищим досягненням історіографії XIX – початку XX ст.

Вперше термін "краєзнавство" вжив 1892 р. Іван Франко у своїй науково-історіографічній праці "Галицьке краєзнавство"¹¹ (на цю обставину звернув увагу В. Грабовський¹²). З кінця XIX ст. термін набуває конкретного змісту і передбачає всебічне вивчення порівняно невеликої території краю¹³. У другій половині XIX ст. збиранням краєзнавчого матеріалу в Галичині займалися священники та члени їх сімей, які "кидалися по селах збирати й описувати хлопські пісні, прислухалися до народної мови, місцевих оповідань, студіювали руську історію, починали "глибше заглядати в душу свого народу"¹⁴. Пояснюючи цей національно-релігійний феномен, І. Франко зазначав, що відродження української історії має бути підкріплене оригінальними етнографічними та фольклористичними студіями. Дослід-